

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

магістр
(освітній ступінь)

Виконала:

здобувач м2 курсу, групи м22СР
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми
«Соціальна педагогіка»

Тетяна ДОВБНЯ

Керівник: к. пед. н., доц.

Наталя ЗАХАРОВА

Рецензент: к. пед. н., доцент

Анастасія ПОПОВА

Бердянськ, 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	Ошибка! Закладка не определена.
1.1. Формування соціальної компетентності як аспект соціалізації особистості	Ошибка! Закладка не определена.
1.2. Сутність і структура соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку	Ошибка! Закладка не определена.
1.3. Формування соціальної компетентності у молодших школярів в освітньому процесі початкової школи	Ошибка! Закладка не определена.
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	Ошибка! Закладка не определена.
2.1. Діагностика сформованості соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку	Ошибка! Закладка не определена.
2.2. Програма формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи щодо формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності	Ошибка! Закладка не определена.
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ	Ошибка! Закладка не определена.
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	7
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	10
ДОДАТКИ	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

В умовах сучасного суспільства, що постійно змінюється, зростає необхідність підготовки підростаючого покоління до життя, формування особистості, здатної адаптуватися до соціально-економічних змін, стійкої до впливу негативних чинників зовнішнього середовища. У соціально-педагогічній літературі підкреслюється, що досягнення успіху в житті пов'язано із соціальною компетентністю випускників закладів середньої освіти, їх умінням взаємодіяти з оточуючими людьми, гармонізувати свої відносини із суспільством, приймати адекватні ситуації, що склалася, рішення.

У Законах України «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Концепції Нової української школи, Державному стандарті освіти наголошується на необхідності формування соціально компетентної особистості дитини молодшого шкільного віку, активізації її особистісного потенціалу, розвитку здатності до соціальної активності й відповідальності [5; 6; 14]. Важливою інституцією соціалізації і виховання дітей молодшого шкільного віку є заклад загальної середньої освіти, де наявні соціальні стосунки, необхідні для особистісного й соціального розвитку, ознайомлення учнів із суспільним докільям, формування ціннісних орієнтацій, набуття соціального досвіду життєдіяльності в дитячому товаристві. Тому важливим завданням закладу загальної середньої освіти є формування соціальної компетентності учнів, їхнього інтересу та вміння розуміти інших, долучатися до спільної діяльності з однолітками і дорослими, об'єднувати з ними свої зусилля для досягнення спільного результату, оцінювати власні можливості, поважати бажання й інтереси інших людей.

Формування соціальної компетентності у молодших школярів є одним з найбільш актуальних завдань сучасної початкової ланки освіти, оскільки ця

компетентність визначає успішність в їх повсякденному житті, стимулюватиме їх інтеграційні процеси, дозволяючи не тільки адаптуватися, але й активно впливати на життєві події, засвоювати певні соціальні позиції, змінювати навколишню дійсність і самого себе.

Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як відкриту до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнати оточуючий світ. Стратегії соціальної поведінки, засвоєні в молодшому шкільному віці, можуть стати фундаментом розвитку повноцінної особистості. Тому необхідною умовою є цілеспрямована допомога у побудові ефективних поведінкових стратегій, а розвиток соціальної компетентності молодших школярів повинен стати одним із найважливіших напрямів роботи в початковій школі. Напружена ситуація в сучасному українському суспільстві загострює проблему формування соціальної компетентності кожного громадянина і особливо в цьому напрямі важливо здійснювати кроки починаючи з молодшого шкільного віку.

Проведений аналіз наукових праць з означеної проблеми дав змогу визначити, що сьогодні проблема формування соціальної компетентності в учнів молодших класів ставить перед початковою ланкою освіти завдання: розвиток повноцінної особистості кожного. Починати діяльність з формування соціальної компетентності учнів потрібно з початкових класів, тому що молодший шкільний вік – це перший період системного залучення дитини до громадського життя. У цьому віці відбуваються особистісні утворення, необхідні для формування соціальної компетентності учнів молодших класів.

Різні аспекти проблеми формування соціальної компетентності привертали увагу багатьох дослідників. Вченими досліджувались зміст та структура соціальної компетентності (І. Єрмаков, В. Масленнікова, Л. Сохань, І. Ящук та ін.), модель соціальної компетенції (В. Слот,

Х. Спаніард), структура та зміст соціальної зрілості (О. Михайлов, В. Радул); професійна та комунікативна компетентності (І. Бех, С. Демченко, М. Елькін, С. Козак, А. Онкович та ін); соціально-психологічна компетентність (Л. Лєпіхова).

Аналіз літературних джерел, досвіду практичної діяльності показав, що наразі у науці визначені загальні вимоги до соціальної компетентності особистості, підкреслюється її важливість і значущість у сучасному суспільстві, розглядається прояв соціальної компетентності в різних сферах соціальної взаємодії. Соціальна компетентність визнається інтегративною характеристикою сучасної людини (Л. Баранова, Н. Калініна, В. Куніцина М. Лук'янова, М. Пономарьов, Т. Самсонова, В. Слот, Х. Спаніард та ін.). Якість соціальної компетентності характеризує людину, яка успішно пройшла соціалізацію, адаптована й здатна до самореалізації в сучасних умовах. У той же час, існує різноманітність думок щодо видів і форм соціальної компетентності, її структури, прояву стосовно різних вікових етапів.

Незважаючи на числені наявні дослідження, проблема формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку не втрачає своєї значущості, оскільки це питання недостатньо повно висвітлено у педагогічній теорії, а педагогічні заходи, що використовуються в шкільній практиці не дають достатньо ефективних результатів.

Таким чином, актуальність теми, недостатня її розробленість у соціально-педагогічній теорії й практиці визначили тему дослідження: «Формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку».

Об'єкт дослідження: процес формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: зміст, форми та методи роботи соціального педагога з формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально

перевірити програму роботи соціального педагога з формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу проблеми формування соціальної компетентності в аспекті соціалізації особистості, розкрити сутність та структуру соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

2. Проаналізувати вікові особливості дітей молодшого шкільного віку як основу для визначення особливостей формування соціальної компетентності молодших школярів.

3. Визначити критерії та показники сформованості соціальної компетентності, дібрати методичний інструментарій, що дозволить діагностувати рівень соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

4. Розробити, впровадити та перевірити ефективність програми формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності.

Для реалізації завдань дослідження використовувався комплекс **методів:**

- **теоретичні:** аналіз, синтез, систематизація, конкретизація та узагальнення – для вивчення теоретичних основ досліджуваної проблеми, визначення понятійного апарату дослідження, сутності поняття «соціальна компетентність», психолого-педагогічних основ формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку;

- **емпіричні:** спостереження, бесіди, анкетування, тестування респондентів – для визначення рівнів сформованості соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку та розробки програми формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності; статистична обробка отриманих результатів з метою якісного і кількісного аналізу результатів дослідження.

Структура кваліфікаційної роботи: вступ, 2 розділи, висновки загальним змістом 56 сторінок, 9 таблиць, література з 31 джерела, 3 додатки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. У дослідженні представлено теоретичне узагальнення і практичне вирішення проблеми, що полягає в обґрунтуванні і експериментальній перевірці програми формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

2. У ході дослідження було встановлено, що проблема формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку є актуальною в соціально-педагогічній теорії й практиці. Велика кількість наукових доробок щодо проблеми формування соціальної компетентності особистості свідчить про наявність стійкого інтересу дослідників до даної проблеми.

3. Результати теоретичного аналізу дозволили виявити неоднозначність у розумінні терміну «соціальна компетентність», тому в науковій літературі категорія «соціальна компетентність» широко трактується та співвідноситься з іншими науковими категоріями.

4. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, присвяченої вивченню різних аспектів компетентності, констатовано, що у процесі формування соціальної компетентності важливим є період молодшого шкільного віку.

5. Формування соціальної компетентності молодших школярів відбувається у процесі вивчення навчальних дисциплін і у позаурочній діяльності. Аналіз теорії і практики освітньої діяльності у початковій школі засвідчив, що позаурочна діяльність сприяє більш результативному вирішенню виховних цілей і завдань; значно підвищує ефективність навчання й виховання, ґрунтуючись на принципах добровільності, активності й самостійності; дозволяє розширити обмежені можливості навчальної діяльності школи.

6. Відповідно змісту соціальної компетентності молодших школярів та її структурних компонентів розроблено програму дослідно-експериментальної роботи, яка здійснювалась у три етапи: констатувальний,

формувальний, контрольний.

7. Для вивчення сформованості соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку відповідно до критеріїв (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний) було дібрано комплекс діагностичних методик і проведена первинна діагностика рівня сформованості соціальної компетентності.

8. Результати констатувального етапу дослідження показали, що діти молодшого шкільного віку уникають спілкування з однолітками, мають недостатній рівень розвитку знань про особливості взаємодії з іншими людьми, організації спільної діяльності, вирішенні конфліктних ситуацій, у спільній діяльності (її організації) зазнають труднощів. Отримані результати вказують на необхідність пошуку шляхів вирішення поставленої проблеми.

9. На другому етапі дослідження нами реалізована програма формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності, яка орієнтована на розвиток уявлень учнів про себе, особливості й правила взаємодії з дорослими й однолітками.

10. На третьому – контрольному етапі проведено повторну діагностику рівня сформованості соціальної компетентності молодших школярів. Отримані дані показали, що в учнів знизився відсоток вибору агресивної позиції у складних ситуаціях, знизився рівень відстороненості, замкнутості в спілкуванні; зросло прагнення до подолання перешкод, спілкування з іншими людьми, спрямованість на дружню підтримку, зросла поінформованість учнів про норми й правила спілкування з іншими людьми, засоби невербального спілкування і їхні прояви.

11. Проведене дослідження не вичерпує всіх можливих аспектів проблеми. Дана робота представляє один з підходів до формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку у закладах загальної середньої освіти.

12. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладу середньої освіти, що сприятиме розширенню арсеналу

засобів формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку. Матеріали дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій з формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку як на уроках, так і у позаурочній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басюк Н. А., Гужанова Т. С., Рудницька Н. Ю. Формування соціальної компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі початкової школи. *Проблеми освіти: зб. наук. праць* (84). 2015. № 84. С. 10-14.
2. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды / под ред. Д. И. Фельдштейн. Москва : Московский психолого-педагогический социальный институт; Воронеж : НПО Модэк, 2001. 352 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
4. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. №7/8. С. 71-74.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2011. № 7. С. 1-18.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти : постанова Кабінету міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-rochatkovoyi-osviti>
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
8. Звіт про науково-дослідну роботу з теми «Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі». Державний реєстраційний № 0110U001154 (2010-2013 рр.). Київ : [б.в.], 2013. 100 с.
9. Кобзар Б. С. Внеурочная воспитательная работа в школах продленного дня. Київ : Рад. школа, 1991. 223 с.
10. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших

школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 6 (37). С. 37-40.

11. Коваленко В.В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 192 с.
12. Колесник І. Г. Позакласна робота старшокласників. Київ : Знання, 1967. 48 с.
13. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: (системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.
14. Концепція Нової української школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
15. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. Київ : Віра Інсайт, 2000. 444 с.
16. Литвишко Олена. Формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами українських народних казок та мультфільмів: теоретичний аспект. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2016. Вип. 2. С. 192-200. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprudpu_2016_2_24
17. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності навч.-метод. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 106 с.
18. Мартиненко С. Як зберегти психічне здоров'я дитини: поради вчителям і батькам. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 41-43.
19. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.
20. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : науково-методичний посібник.

Черкаси : ОІПОПП, 2014. 76 с.

21. Основи формування соціальної компетентності молодших школярів: практичний порадник / уклад. О. В. Юрченко. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 250 с.
22. Павленко Н. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2008. 21 с.
23. Позашкільна освіта в Україні : навч. посіб. / за ред. О. Биковської. Київ : ВЦ ААКОН, 2006. 224 с.
24. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : СПД Кулінічев Б. М., 2007. 144 с.
25. Про вищу освіту: Закон України від 16.04.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – (дата звернення 30.05.2017).
26. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2014. Вип. 35 (88). С. 451-457.
27. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посібник / Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова, О. А. Ковальова, Ю. Ю. Савченко та ін.; за заг. ред. Н. В. Лук'янчук і Н. А. Климової. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 132 с.
28. Тараненко І. Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції : досвід європейських проблем. *Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство*: наук.-метод. збірник / За ред. І. Єрмакова. Київ : Контекст, 2000. С. 37-40.
29. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студ. вищих педагогічних закладів освіти. Тернопіль: ТДПУ, 1997. 192 с.

30. Юрченко О. Структура соціальної компетентності молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2016. № 7. С. 224-233. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN>
31. Юрченко О. Шляхи та способи формування соціальної компетентності молодшого школяра. *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*: матеріали X Междунар. науч.-практ. конф. «Наука и образование – 2016». Прага, 2016. № 19-2 (33). С. 92-96. URL : https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/7329/1/Yurchenko_Oksana.pdf